

Téma čísla: Pomluva

Když mně a mé ženě nabídla šéfredaktorka Sanquisu, abychom vybrali první námět pro tuto rubriku, nerozmýšleli jsme se dlouho a zvolili téma lidských emocí.

Jsme lidé, kteří se snaží svými projekty, ať již podnikatelskými či nekomerčními, být ku prospěchu sobě i jiným.

Když jsme v prosinci 1989 začali podnikat, počítali jsme pochopitelně s tím, že nám nebudou všichni zrovna nadšeně odklízet klády z cesty. Ani jsme však nečekali, že to bude tak tvrdé. Naše naivní představa, že nás listopadový převrat zbavil jednou provždy udavačů, kádrováků, pomlouváčů, falešných pravdomilů a křiváků všeho druhu vzala za své a realita všedních dní pak ukázala, že pomluva i v „nové době“ žije. A utěšeně vzkvétá.

Kde se vůbec bere? Které lidské emoce či pohnutky ji přivádějí na svět? A jak je možné, že se dokáže přeměnit ve vpravdě marketingový nástroj, velmi účinný při ničení „konkurence“ ve všech oblastech lidské činnosti?

Staré české přísloví říká: „Často lidé hynou klevevníků vinou.“ Je to moudré přísloví. A my? Měli bychom s tím už konečně něco dělat. Snad nejlepší bude, když o takových problémech začneme otevřeně mluvit a psát.

Jiří Wald,
vydavatel

Karel Steigerwald

Bez pomluvy se žít nedá

Pomluva je důležitá součást civilizace, zvláště naší. Lidé se bez pomluvy neobejdou, umožňuje jim přežít v nepochopeně složitých dobách. Převládá ale chybná představa, že pomluva je vždy namířena proti někomu, komu chce pomlouvající osoba ublížit a že pomluva je jen nepravdivé tvrzení. Pomluva je tu proto, aby pomohla tomu, kdo ji vymýšlí. Zkuste si to: vymyslete ošklivost, roznestě ji ve svém okolí a hned se budete cítit lépe. Úzkosti z vás spadnou, tíseň pomine – soused je blb a jako zemědělský úchyl topí ukradená kořata – to vás potěší, protože vy blb nejste. Můžete ale nasadit i pomluvu pravdivou, ta bývá skutečně nebezpečná. Říkat, že socialismus je nesmysl a komunisti darebáci, bylo sice pravdivé, ale riskantní. Trestný čin pomluvy socialistického zřízení vás neminul. Jeden z přátel, pozdější ministr, byl komunistickým soudem odsouzen za pravdivé výroky, protože je použil s pomlouváckými úmysly. Soudce tehdy pravil: Nevadí, že vaše výroky jsou pravdivé, pomlouvat se dá i pravdou. Tím upozornil na relativnost pomluv. Co jeden má za pomluvu, to je pro druhého svátost nejsvětější. Pomluva prostě může být pravdou a pravda pomluvou, jde jen o to, čemu lidé věří, za co jsou placeni a k čemu je jiní násilím donutí.

Zajímavě řešil soud pomluvy, šířené tehdejšími premiéry Zemanem. Soud nedal za pravdu pomluvenému, i když uznal, že výroky premiéra jsou nepravdivé a hanlivé. Premiéra nepotrestal, protože ty pomluvy měl z druhé ruky. Sám je šířil, ale nebyl prvotním vynálezcem. To je rozsudek cenný: způsobuje beztrestnost těch pomlouváčů, kteří inteligentně tvrdí, že pomluvu někde slyšeli. Sám jsem kdysi v osmdesátých letech minulého století pomluvil Julia Fučíka. Tvrdil jsem v pražských hospodách, že jsem slyšel v zahraničním rozhlasu, že právě umřel v Bolívii Julis Fučík. Pomluva měla úspěch, výborně se skloubila s nepřetržitou kampaní o stalinském hrdinovi, zavražděném nacisty. Po několika měsících napsalo Rudé Právo dementi: Fučík nezemřel v Argentině. V té chvíli jsem začal mít podezření, že ta pomluva je asi pravdivá.

Žijeme už ve svobodné zemi a pomluva mohla vystoupit z ilegality. Politika by se bez ní neobešla. Trestat už se prakticky nedá, půl národa by bylo ve vězení. Politika se skládá z kombinace pomluva – protipomluva. Kdo přijde s pravdou, o toho není zájem. Pravda v pestrém rejci pomluv vypadá jako ubožátko, proto se jí zkušený politik vyhýbá. Inflation pomluv má ale vliv na kvalitu. Pomluva upadá, chátrá, je už monotónní. Točí se pořád dokola kolem peněz, pozemků, holčiček a bahenních koupelí. Měl by vzniknout státní úřad pro pomluvu, který by to řídil, hodnotil a hleděl na zvyšování kvality pomluv. Úpadek pomluv znamená, že si z pomluvy už nikdo nic nedělá, ani pomlouvajícího pomluva už nepovzbudí a lidem dole je to všechno už jedno. Tuto situaci věřil už před desítkami let Karel Gott, když pravil: Pomluva, nepomluva, hlavně že se o mně píše.

Bez pomluvy by byl život smutný, fádni a nesmyslný. Člověk bez pomluvy je jako pták bez zpěvu, napsal Julius Fučík ve svém argentinském exilu. ■

Libuše Koubská

Pomlouvání je ohyzdné – a lidské

„Uvědomte si, pane, že má živnost je založena na mém špatném charakteru; kdyby se najednou rozneslo, že jsem zradil své křivárny, byl jen jediným dobrým skutkem, přijdu o všechny své zakázky,“ volá v závěru slavné Sheridanovy komedie Škola pomluv postava s případným jménem Snake. A sir Oliver Surface ji uklidňuje: „Nebojte se, nebudeme vás pomlouvat, že jste slušný člověk. Takovou hanbu bychom vám neudělali!“

Pomluva, očernění, nařčení, osočení, insinuační, nactiutrhaní, kleveta, klep, drb se vyskytovaly už v dobách Mojžíšových, jinak by devátý bod Desatera nepřikazoval Nepromluvíš křivě proti bližnímu svému!

Summum malum est calumnia, pomluva je největší zlo, tvrdil řecký řečník

Isokratés kolem 4. století před Kristem. Nic není tak nepolapitelné jako pomluva: nic se neujme snáze a rychleji se neuchytí, nic se tak do široka nerozroste, konstatoval Cicero. Pomluva se zveličuje tím, jak jde a každým krokem nabývá sil, psali římská básníci. Všichni víme, že to funguje, že se stokrát opakovaně lži se najednou vylihnou pravda, tedy alespoň pro jednodušší část veřejnosti libující si ve skandálech.

Cíle pomluvy jsou rozličné, někdo si ulevuje od závislosti, od mindráků, jiný ji používá jako černou magii, další její pomocí chladnokrevně taktizuje ve svůj prospěch. A vůbec nejde jen o pavlače nebo salony, tedy o náš běžný každodenní život, ve kterém pomlouvání bližních tvoří součást individuálních strategií jednání (aspoň tak

si to myslí Velký sociologický slovník Univerzity Karlovy). Pomluva vždycky tvořila a tvoří pevnou součást politické demagogie a propagandy. Někdy bývá tak stupidní, že se může urazit nejen pomlouváný, ale i publikum, kterému je adresována: takoví blbci přece nejsme, abychom tomuto věřili... Někdy si ji dokonce vyrobí sám pomlouváný – jako nejnověji v Čechách filuta poslanec ODS Vlastimil Tlustý, který si udělal svoje vlastní kompromitující fotografie, aby na ně nachytil své stranické nepřátele.

Konec konců existují skandalisté, kteří by byli celí nesví, kdyby se o nich nepsalo a nemluvalo, lhostejno, jestli kladně nebo záporně. Vlastně to záporné znaménko má větší ráj! V jistých případech může pomluva působit dokonce jako sebenaplňující proroctví.

Americký sociolog R. K. Merton popsal případ černošských dělníků, které donutilo obvinění ze stávkokazectví stát se stávkokazy.

Na pomluvě lze i vydělat, v našem trestním zákoníku máme paragraf 206, paragraf trestného činu pomluvy, a máte-li šikovného advokáta, dostanete odškodnění za to, že o vás někdo šíří, že používáte nekalé metody při budování své kariéry, i když je používáte. Paragraf se také dá dobře využít k zastrašení kritiků, zvláště pokud o nich víte, že jim soudní výdaje zkomplikují život. Nebo se nařčení z pomluvy může vytáhnout jako nástroj proti občanům, kteří by se chtěli plést do mocenských vztahů.

Ale nechme politiku být, pojďme do galerie, konkrétně

které jsou přijímány příznivě nebo pokládány za neškodné nebo je k nim zaujímán lhostejný postoj, ale i na takové, které urážejí, šokují či zneklidňují.

A co vedle toho s pomluvou, která byla vždy vnímána jako nepřipustný zásah do cti a dobré pověsti člověka, neboť to jsou jeho nejvyšší mravní hodnoty ve společnosti? Kde je hranice svobody projevu, za kterou již nelze jít?

Odpověď na tyto otázky vyčerpávajícím způsobem není lehká, neboť každá z individuálních svobod naráží ve společnosti čas od času na svobodu někoho dalšího. Trosečník na pustém ostrově nepotřebuje, aby byl zde kýmoli chráněn jeho svobodný projev, ale zároveň těžko může někoho pomlouvat, když je na ostrově sám.

Státy s demokratickým zřízením v případě pomluvy obvykle přistoupily na dva způsoby ochrany cti a dobré pověsti jednotlivce, ale i společnosti, neboť jen společnost složená

Aleš Pejchal

Svoboda projevu a pomluva

Společensví svobodných občanů, jejichž vzájemné vztahy se řídí především spontánním řádem tohoto společenství, musí chránit zejména individuální svobodu všech svých členů. Za jednu ze základních svobod je pokládána také svoboda projevu. Již v roce 1978 ve věci Sunday Times proti Velké Británii zformuloval Evropský soud pro lidská práva ve Štrasburku myšlenku, jež se stala zakládáním každého svobodomyšlného publicisty. Soud ve svém rozsudku a posléze v mnoha dalších vyslovil, že právo na svobodu projevu, jako jeden z hlavních základů demokratické společnosti (s přihlídnutím k omezením, jež upravuje Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod), se vztahuje nejen na „informace“ nebo „myšlenky“,

do galerie Uffizi ve Florencii, kde visí Pomluva, jak ji kolem roku 1495 namaloval slavný renesanční malíř Sandro Botticelli. Pojal téma alegoricky: v rohu na trůně sedí král Midás s oslíma ušima na hlavě, po boku má tupě civící Hloupost a mazaná Podezření. Ruku napřahuje k zlověstně černočerné Závisti, která vede partičku surově vlekoucí zuboženou Nevinnost. Na opačném konci obrazu postává všemi opuštěná nahá Pravda. Výjev je to beznadějný.

Vraťme se proto raději znovu do časů dramatika, intrikána a bonvivána Richarda Sheridana, do Anglie druhé poloviny 18. století, kde prý bylo pomlouvání povýšeno na živnost, zábavu a umění. Když pomlouvat, tak s grácií!

z čestných a dobré pověsti se těšících lidí může být samo mravné. Dostává se tedy ochrany veřejnoprávní, kdy z úřední povinnosti příslušné orgány společnosti v trestním řízení jsou povinny zahájit trestní stíhání osoby, jež pomlouvala a pokud tím značnou měrou jinou osobu poškodila, pak jsou povinny ji postavit před soud. Další způsob ochrany cti spočívá v soukromoprávní žalobě, kterou se zneuctěný člověk obrací na civilní soud, aby přikázal škůdci přiměřeným způsobem se mu omluvit a zaplatit dostatečnou satisfakci finanční.

Obstojí oba způsoby ochrany cti a dobré pověsti vedle práva na svobodný projev? Asi všichni velice zřetelně cítíme rozdíl mezi veřejným prohlášením, že někdo je mizera nebo, že je mizera schopný zabít svoji babičku anebo, že je mizera, jenž zabil svoji babičku. V prvních dvou případech (pokud se jedná o zcela nepravdivé tvrzení) jde o zneuctění konkrétní osoby v různé intenzitě. V případě třetím však ona pomluva

Lenka Procházková

Diskreditace ve státním zájmu

Zvláštním druhem účelové pomluvy je diskreditace, která je zaměřena proti veřejně známé osobě. Důvod je politický, prostředky policejní. Ukázková diskreditace, o které chci psát, se týkala mého otce spisovatele Jana Procházkovy.

Dne 26. srpna 1968 podepsali českoslovenští politici soubor dohod se sovětskou mocí. Tyto tajné tzv. moskevské protokoly zahrnovaly postup, jak se situace v okupované zemi „znormlizuje“. Důležitým bodem byl boj proti „kontrarevolučním silám“, což v překladu do běžného jazyka znamenalo zbavit se lidí, kteří se angažovali v obrodném procesu. Nejprve proběhla „očista“ ve vedení komunistické strany

a ve vládě, takže i samotní signatáři moskevského dik-tátu patřili k postiženým (ne všichni). Dalším krokem bylo umlčení intelektuálů, čemuž pomohla obnovená cenzura. Veřejnost však měla stále v paměti etos „Pražského jara“ a schovávala si články a publikace z té doby. Například sbírka fejetonů mého otce pod názvem „Politika pro každého“, vyšla knižně ještě počátkem roku 1969. Další vydání už sice bylo skartováno, ale osobnost autora zůstala v očích a srdcích čtenářů, což byli především mladí lidé, nedotčena. Vzpomínám si na ty stovky povzbudivých dopisů, které táta dostával v době, kdy už nesměl veřejně vystupovat a kdy se jeho filmy už nepromítaly. Souběžně se ale připravovala jeho veřejná diskreditace v médiích. Dne

21. dubna 1970 odvysílala státní televize pořad nazvaný „Svědectví od Seiny“. Jednalo se o montáž sestavenou z nahrávky policejního odposlechu a ze sugestivních záběrů startujícího letadla, pohledu na Paříž a pak jedoucího auta značky Mercedes, které řídil někdo v honosném obleku. V té době ještě nebyli diváci zvyklí na tak rafinované zneužití techniky a většina z nich uvěřila, že to, co na obrazovce vidí, a to, co k tomu slyší, patří dohromady, že je to pravdivá informace a že ten milovaný spisovatel je ve skutečnosti bezectný lotr, který ve volném čase lítá do Paříže a pomlouvá tam. Prostorový odposlech byl tajně namontován v pražském bytě profesora Václava Černého a zachycoval jeho rozhovor s mým otcem, který oba pánové vedli u lahve ko-

ňaku. Ze tří monitorovaných hodin se dá sestříhat a slepit dost pikantních výroků. Pro ty občany, co televizi neměli, vysílal „nejlepší“ pasáže československý rozhlas. Ale ani ti, kteří seriál v rádiu propásli, nevyšli zkrátka a mohli si přepis přečíst v novinách. Taková celoplošná masáž samozřejmě vyvolala odezvu, táta dostával nenávisťné dopisy, telefon jsme po dvou dnech vypnuli. Bránit se veřejně nemohl. Měl jenom psací stroj, na kterém rozepisoval vysvětlení a rodina a přátelé to kolportovali. Ludvík Vaculík napsal stížnost generálnímu prokurátorovi. Bez odezvy. Generální prokuratura v té době už chystala proti mému otci politický proces. Než ho stihli zatknout, onemocněl a byl hospitalizován. V únoru roku 1971 umřel na rakovi-

nu. Bylo mu 42 let. Když jsem nedávno odtajňovala policejní materiály, které na tátu vedla někdejší StB, byly mnohé z nich psány v ruštině...

Po této první „úspěšné“ diskreditaci potom následovaly další. Boj proti osobám nepřátelským režimu kulminoval po Prohlášení Charty 77. Československá televize mezi dalšími „šoty“ dokonce odvysílala i pořad, kde uplatnila soukromé intimní fotografie Ludvíka Vaculíka s přítelkyní, zabavené mu při domovní prohlídce. Autor „Dva tisíce slov“ byl při výslechu upozorněn, že to chystají použít. Mohl tomu uniknout, kdyby odvolal podpis Charty 77 nebo kdyby během osmačtyřiceti hodin odjel do exilu. Pokřčil rameny:

„Dělejte, co umíte.“ Když to vysílali, hleděli na to i jeho synové a šokovaná manželka. A v jiném bytě ta druhá zoufalá žena. A milióny občanů. Mnozí z nich byli prvoplánově morálně pohoršeni. Ti přemýšlivější pochopili, že to, co televize vysílá, je už jen výsledek souboje. A že ten nahý muž v souboji vyhrál. Zachoval si právo na charakter, i když cítil harpunu v srdci.

Diskreditační metody, na kterých se podílejí policejní a zpravodajští důstojníci, se používají i dnes. Díky pokroku v technice je výroba diskreditačních materiálů daleko jednodušší než kdysi. Pokrokem taky je, že svodky už nejsou psané azbukou. Je to čistá domácí záležitost. ■

může dotyčnému způsobit ještě nepříjemnější újmu, než je ztráta cti, a to trestní stíhání pro vraždu babičky. Škůdce buď křivě obviňuje nevinného, anebo – pokud je v pozici svědka – křivě vypovídá.

V případě křivého obvinění či křivé výpovědi nejde však jen o čest a dobrou pověst poškozeného jednotlivce, ale i o zájem celého společenství na funkčnosti systému, tedy, aby nemohl být nikdo nespravedlivě trestně stíhán a aby soudy a další státní orgány mohly rozhodovat na základě pravdivých výpovědí svědků. Zde je proto zcela na místě ochrana veřejnoprávní.

Oproti tomu, pokud jde toliko o zásah do cti a dobré pověsti bez následků v podobě trestního stíhání pro postiženého (křivě obvinění) anebo nejde o pomlouvající výpověď před zákonem stanoveným orgánem (křivá výpověď) např. před soudem, policií či státním zástupcem, pak se domnívám, že zcela postačí soukromoprávní ochrana. Pro poškozeného

bývá daleko důležitější veřejná omluva a zaplacení přiměřené satisfakce, než skutečnost, že škůdce skončil ve vězení. Navíc se přikláním k názoru, že by mělo být především na svobodném rozhodnutí poškozeného, zda se na soud se svou žalobou obrátí či nikoli. Jde o jeho čest, jeho pověst a společenství svobodných občanů mu umožňuje ji očistit.

Samozřejmě, že základním předpokladem pro dostatečně účinnou ochranu je rozsudek soudu ve velmi krátkém časovém úseku, přiměřeným způsobem nařízená veřejná omluva a dostatečně vysoká finanční satisfakce. A hlavně citlivé posouzení zkušeným soudcem, zda jde ještě o svobodu projevu nebo již za její hranici začala bažina pomluvy.

Tíhu takového rozhodnutí ostatně znali již staří Římané, když Seneca moudře konstatoval: „VITIA NOBIS SUB VIRTUTUM NOMINE OBREPUNT – Nectnosti se k nám plíží pod jménem ctností.“ ■

František Houdek

Cejch na doživotí

Pomluva coby derivát závisti

je primárně produktem čirých emocí, případný rozum se pak jen sekundárně podílí na formě pomluvy. Nu, emoce by se snad daly pochopit. Žel, čím dál víc bují i drby takřkajíc nevášnivě – plody chladného, emocemi nezkaleného racia. Autoři takovýchto „chladných nactiutrhání“ se řídí Plutarchovým povzdechem „jen směle pomlouvej, vždy něco zůstane“ a počítají s tím, že postižený se nechá vyprovokovat k obraně, tudíž dojde i na Syrusova slova „vysvětluješ-li pomluvu, činíš ji ještě horší“.

V ranku chladných pak existuje i pomluva, kterou odskáče někdo jiný než zamýšlený adresát. V historii vědy byl názorným příkladem takto slepého s houslemi kupříkladu astronom John Herschel.

25. srpna 1835 vychází v tehdy nepříliš významném americkém deníku *The New York Sun*, zato na první straně a v úpravě odpovídající senzaci prvního řádu, první ze série sedmi článků pod společným názvem *O velkých astronomických objevech sira Johna Herschela ... během pozorování na mysu Dobré naděje s těžko odolatelným dovětkem, že „objev vystaví nesmrtelný pomník věku, ve kterém žijeme,*

povrchové žíly žlutého kovu... Vrcholem Herschelových pozorování měli být „Měsíčané“ – okřídlení, nějakých 120 cm vysokí tvorové s rukama a s tělem porostlými rezavou srstí.

Údaje postupně převzaly další noviny, nastalo lunární šílenství. Opravdu stěží si lze představit míru zděšené seriózního vědce, o jehož práci se objeví takhle „výživný“, široce dostupný a trvanlivý bluff (dnes bychom řekli vysoce virulentní, zkáze odolný mem).

A jak vlastně přišel na svět? Jeho autorem byl šéfredaktor *New York Sun*, „reálie“ mu dodal bývalý tajemník Pařížské národní hvězdárny jménem Nicolett, který si tím chtěl jednak dopomoci k penězům, které prospekuloval na burze, především ale zkompromitovat ředitele hvězdárny za to, že ho vyhodil. Doufal totiž, že ten mu jeho výmysly „zbaští“, a tím se vědecky znemožní.

To se Nicolettovi nepodařilo, zato nešťastník Herschel, o kterém se všeobecně vědělo, že v jižní Africe skutečně pobýval, se mohl udementovat – seriál byl ještě léta poté po celém světě úspěšně vydáván coby literatura faktu a lidé po Herschelovi chtěli další podrobnosti, někteří mu prý dokonce nabízeli, aby je za honorář doprovodil i s dalekohledem do jižní Afriky a ony měsíční zázraky jim ukázal... ■

a hrdě vyznamená přítomnou generaci lidské rasy pro všechny věky budoucí“.

Nyní pár nezbytných informací: uprostřed ledna roku 1834 přistál na mysu Dobré naděje anglický astronom John Herschel, jemuž v žilách kolovala i moravská krev (nezaměňovat s jeho rovněž slavným otcem Williamem, objevitelem planety Uran). Sir John si přivezl nejen celou rodinu, ale také velký dalekohled.

Za čtyři roky pobytu pak důkladně prozkoumal dosud zanedbávanou jižní oblohu. Se zpracováním měření měl plno práce až do konce života. A taky s ustavičným vyvracením jednoho nesmyslu. A tím se vracíme do děje.

Už první díly „měsíčního seriálu“ zvedly náklad plátku z 2500 na 50 000 výtisků! Není divu: jako ze vzdálenosti pouhých devadesáti metrů prý byly na Měsíci vidět hory ze zářivých, až třicet metrů vysokých drahokamenných krystalů, rovněž tak údolí zarostlá bujnou vegetací, na níž se popásala stáda čtyřnohých přežvýkavců. V roklích hor se trpytily bohaté

Jan Payne

Sókratés vs. athénská obec

Pomluva není žádným filozofickým pojmem; pojem totiž vyžaduje přesné vymezení významu slova, což zde zcela chybí. Leč přiznám se, že do pokusů vyplnit tuto mezeru nemám vůbec chuť a stejně tak je na tom mnoho jiných. A přece se filozofie s pomluvou od samotných svých počátků setkávala: dokonce na vlastní kůži. Již prvního filozofa Thaletta pomlouvali jeho spoluobčané vytýkajíce mu, že jeho činnost je k ničemu; aby prokázal opak, nakoupil Thalés lisy na olivy v době neúrody oliv za nízkou cenu a když přišli hojné roky, ty lisy se ziskem prodal: vyvrátil sice takovým zbohatnutím blud, který se o něm šířil, avšak sklon běžné společnosti k pomluvám se mu vykořenit nepodařilo a pomluvy postihovaly filozofy v dalších generacích až po současnost.

Příkladem za všechny je ovšem Sókratés. Sókratés je naprosto mimořádnou postavou v evropských dějinách:

má obrovskou zásluhu na dalším pozitivním vývoji naší kultury i civilizace krácející vítězně nyní již po celé zeměkouli. Díky němu se Pythagorův vynález filozofie propálil až k jádru věci, totiž k ryzímu tázání: tázání bylo ještě u Pythagora při nalézání pravdy a spravedlnosti pouhým nástrojem. Vyjádřeno jinak, pro Pythagora a naneštětí i pro mnohé po něm až po současnost směřuje každá otázka k odpovědi s tím, že odpověď v podobě náhledu je tím, v čem myslitel vposledku nachází uspokojení. Naproti tomu Sókratés postavil otázku do samotného středu: veškeré své úsilí věnoval všetečnému dotazování (elenchos) a řešení bylo v jeho pojetí filozofie vždycky tak trochu sporné; mimochodem z toho důvodu také nevytvořil žádný systém filozofie a dokonce ani nic nenapsal.

Pochopitelně někdo, kdo takto zpochybňuje všechno a cokoli, brzy leckoho popudí – vyhání nás z našich teplých doupat a nutí nás myslet samostatně. Každý, kdo své zákoutí opustit odmítá, dospěje často k tomu, že z něj takový člověk dělá šaška. Tak tomu bylo u Sókratově případě a tak tomu je též nyní i bude nadále. Obvyklou reakcí pak

bývá snaha jízlivého kritika odstranit a postup athénské establishmentu byl přesně toho rázu: po různých intrikách se mu podařilo dohnat Sókrata před soud a tam ho Anytos obvinil z toho, že kazí mládež a zavádí démonské bohy. Šlo par excellence o hanebnou pomluvu překrucující to, co Sókratés dělal: jeho odkaz na daimonion varující před špatnými kroky byl v dějinách prvním pokusem pojmově zachytit svědomí a jeho roli v lidském životě; mládež pak „kazil“ tím, že ji vychovával ke kritickému myšlení.

Na Sókratově příběhu je poučné to, co s touto pomluvou udělal – postavil se jí čelem. Při procesu si vzal slovo a s důvtipem i vtípem sobě vlastním se tváří v tvář hrozící smrti celému sboru mocných politiků vysmál. Dokonce ještě i po dvou a půl tisících roků srší jeho řeč humorem a já se přiznám k tomu, že se vždycky znovu při jejím čtení skvěle bavím. Tím, že ho politici popravili, ovšem zdaleka nedosáhli toho, aby jeho styl myšlení zanikl. Dokonce přesně naopak. Natož že by něco takového dokázala pomluva. Pomluva bývá zlá a škodlivá: škodí ovšem nakonec hlavně tomu, kdo ji šíří. ■

Michael Wellner-Pospíšil

Pomluva a manipulace

Pomluva je rychlá, pravda je pomalá
(Voltaire)

Začnu jedním chasidickým příběhem. Student šířil všelijaké pomluvy o svém učiteli. Po nějaké době ho začaly trápit výčitky svědomí. Přišel za učitelem, aby ho požádal o odpuštění a o omluvu. Moudrý muž mu řekl: „Chceš-li odčinit, co jsi spáchal, vezmi polštář a někde na větrném místě jej rozřízni, aby se peří rozlétlo.“ Student poslechl a přišel to svému učiteli říci. „Dobře. A teď jdi a sesbírej všechna peříčka.“ „Ale to přece není možné, vítr je rozehnal všude!“ „Vidíš, teď jsi právě pochopil, jakou moc má slovo – jednou vypuštěné už jej nelze vrátit zpět...“

Definice pomluvy je

jasná – jde o šíření nepravdivého údaje s cílem pomlouvanému uškodit. Tento fenomén je trestným činem, který postihují právní řády na celém světě. Zvláštní kapitola v nich je vždy věnována pomluvám využívajícím média. Napišu-li o někom nepravdu do novin, mohu se vystavit trestnímu stíhání. Autor pomluvy je jejím zveřejněním znám, proto může být stíhán.

Někdy je ovšem pomluva nebezpečnější, není-li proprána médií. To proto, že je téměř nezjistitelné, kdo je jejím autorem. Pomluva se může rychle dostat na veřejnost a stane se z ní fáma. To je metoda, kterou používají různé politické síly – vypustí armádu pomlouvačů s nějakou nepravdou a její šíření hospodským způsobem

vykoná své. Pomluva i fáma jsou často nástroji manipulace. A pole působnosti těchto metod se nalézá ve všech vrstvách společnosti.

Profesor Robin Dunbar, psycholog a antropolog, ve své knize Pochlebování, pomluvy a vývoj jazyka píše, že dvě třetiny všech rozhovorů obsahují klepy o společných známých či postavách veřejného života. Ustálený názor o tom, že ženy se tomuto sportu věnují více než muži, je podle Dunbara mylný. Všichni, bez ohledu na pohlaví, si rádi zapomlouváme či rozšiřujeme zaslechnuté pomluvy bez toho, abychom posuzovali zdroj získaných informací, jejich důvěryhodnost (neslyšeli jsme pomluvu náhodou od nepřítele pomlouvaného?) a už vůbec ne jejich

pravdivost. Nechceme-li přímo uškodit terči pomluv, pomlouváme proto, abychom se distancovali od kritizovaného chování či názorů a dali tak najevo, jak jsme my sami morálně silní. Využíváme tedy stínu, vrhnutého na někoho z naší blízkosti, abychom se my sami dostali do lepšího světla.

Pomluvy se šíří jako peří ve větru – rychle a bez cesty zpět. Toho mnozí umějí využít. Vypustí nějakou nejasnou informaci, třeba o tom, jaké mají styky s mocnými v tom kterém společenském okruhu. Záhy se kolem nich vytvoří jakýsi ochranný krunýř, který jim dovolí dělat to, co jiní ze stejné komunity nesmí nebo by si nedovolili. A jsme zase u manipulace. Funguje zcela bezpečně. Zkuste ještě dodat kouzelnou větíčku –

nikomu to prosím neřkej – a máte naprostou jistotu, že se nepravdivá zpráva dostane do oběhu „rychlostí blesku“. Znam jednu paní, o níž se traduje, že je milenkou jednoho vlivného muže. To jí dovoluje zabývat se nesmyslnou a nákladnou činností v jedné společnosti. Žádný z jejích nadřazených nenašel dosud odvahu ji vyhodit.

Na závěr si dovoluji citát od Marka Twaina. Přesně vystihuje fenomén pomluvy i jeho následky: „Váš nepřítel i přítel spolupracují, aby ranili vaše srdce: jeden vás pomlouvá a druhý vám ty pomluvy donáší.“ ■

Diskuse o emocích a pomluvě pokračuje na webových stránkách www.sanquis.cz. Tam také naleznete plná znění všech příspěvků.

povrchové žíly žlutého kovu... Vrcholem Herschelových pozorování měli být „Měsíčané“ – okřídlení, nějakých 120 cm vysokí tvorové s rukama a s tělem porostlými rezavou srstí.

Údaje postupně převzaly další noviny, nastalo lunární šílenství. Opravdu stěží si lze představit míru zděšené seriózního vědce, o jehož práci se objeví takhle „výživný“, široce dostupný a trvanlivý bluff (dnes bychom řekli vysoce virulentní, zkáze odolný mem).

A jak vlastně přišel na svět? Jeho autorem byl šéfredaktor *New York Sunu*, „reálie“ mu dodal bývalý tajemník Pařížské národní hvězdárny jménem Nicolett, který si tím chtěl jednak dopomoci k penězům, které prospekuloval na burze, především ale zkompromitovat ředitele hvězdárny za to, že ho vyhodil. Doufal totiž, že ten mu jeho výmysly „zbaští“, a tím se vědecky znemožní.

To se Nicolettovi nepodařilo, zato nešťastník Herschel, o kterém se všeobecně vědělo, že v jižní Africe skutečně pobýval, se mohl udementovat – seriál byl ještě léta poté po celém světě úspěšně vydáván coby literatura faktu a lidé po Herschelovi chtěli další podrobnosti, někteří mu prý dokonce nabízeli, aby je za honorář doprovodil i s dalekohledem do jižní Afriky a ony měsíční záznaky jim ukázal... ■

a hrdě vyznamená přítomnou generaci lidské rasy pro všechny věky budoucí“.

Nyní pár nezbytných informací: uprostřed ledna roku 1834 přistál na mysu Dobré naděje anglický astronom John Herschel, jemuž v žilách kolovala i moravská krev (nezaměňovat s jeho rovněž slavným otcem Williamem, objevitelem planety Uran). Sir John si přivezl nejen celou rodinu, ale také velký dalekohled.

Za čtyři roky pobytu pak důkladně prozkoumal dosud zanedbávanou jižní oblohu. Se zpracováním měření měl plno práce až do konce života. A taky s ustavičným vyvracením jednoho nesmyslu. A tím se vracíme do děje.

Už první díly „měsíčního seriálu“ zvedly náklad plátku z 2500 na 50 000 výtisků! Není divu: jako ze vzdálenosti pouhých devadesáti metrů prý byly na Měsíci vidět hory ze zářivých, až třicet metrů vysokých drahokamenných krystalů, rovněž tak údolí zarostlá bujnou vegetací, na níž se popásala stáda čtyřnohých přežvýkavců. V roklinách hor se trpytily bohaté

Jan Payne

Sókratés vs. athénská obec

Pomluva není žádným filozofickým pojmem; pojem totiž vyžaduje přesné vymezení významu slova, což zde zcela chybí. Leč přiznám se, že do pokusů vyplnit tuto mezeru nemám vůbec chuť a stejně tak je na tom mnoho jiných. A přece se filozofie s pomluvou od samotných svých počátků setkávala: dokonce na vlastní kůži. Již prvního filozofa Thaletu pomlouvali jeho spoluobčané vytýkajíce mu, že jeho činnost je k ničemu; aby prokázal opak, nakoupil Thalés lisy na olivy v době neúrody oliv za nízkou cenu a když přišli hojné roky, ty lisy se ziskem prodal: vyvrátil sice takovým zbohatnutím blud, který se o něm šířil, avšak sklon běžné společnosti k pomluvám se mu vykořenit nepodařilo a pomluvy postihovaly filozofy v dalších generacích až po současnost.

Příkladem za všechny je ovšem Sókratés. Sókratés je naprosto mimořádnou postavou v evropských dějinách:

Michael Wellner-Pospíšil

Pomluva a manipulace

Pomluva je rychlá, pravda je pomalá
(Voltaire)

Začnu jedním chasidickým příběhem. Student šířil všelijaké pomluvy o svém učiteli. Po nějaké době ho začaly trápit výčitky svědomí. Přišel za učitelem, aby ho požádal o odpuštění a o omluvu. Moudrý muž mu řekl: „Chceš-li odčinit, co jsi spáchal, vezmi polštář a někde na větrném místě jej rozřízni, aby se peří rozlétlo.“ Student poslechl a přišel to svému učiteli říci. „Dobře. A teď jdi a sesbírej všechna peříčka.“ „Ale to přece není možné, vítr je rozehnal všude!“ „Vidíš, teď jsi právě pochopil, jakou moc má slovo – jednou vypuštěné už jej nelze vrátit zpět...“

Definice pomluvy je

má obrovskou zásluhu na dalším pozitivním vývoji naší kultury i civilizace krácející vítězně nyní již po celé zeměkouli. Díky němu se Pythagorův vynález filozofie propálil až k jádru věci, totiž k ryzímu tázání: tázání bylo ještě u Pythagora při nalézání pravdy a spravedlnosti pouhým nástrojem. Vyjádřeno jinak, pro Pythagora a naneštěstí i pro mnohé po něm až po současnost směřuje každá otázka k odpovědi s tím, že odpověď v podobě náhledu je tím, v čem myslitel vposledku nachází uspokojení. Naproti tomu Sókratés postavil otázku do samotného středu: veškeré své úsilí věnoval všetečnému dotazování (elenchos) a řešení bylo v jeho pojetí filozofie vždycky tak trochu sporné; mimochodem z toho důvodu také nevytvořil žádný systém filozofie a dokonce ani nic nenapsal.

Pochopitelně někdo, kdo takto zpochybňuje všechno a cokoli, brzy leckoho popudí – vyhání nás z našich teplých doupat a nutí nás myslet samostatně. Každý, kdo své zákoutí opustit odmítá, dospěje často k tomu, že z něj takový člověk dělá šaška. Tak tomu bylo v Sókratově případě a tak tomu je též nyní i bude nadále. Obvyklou reakcí pak

bývá snaha jízlivého kritika odstranit a postup athénské establishmentu byl přesně toho rázu: po různých intrikách se mu podařilo dohnat Sókrata před soud a tam ho Anytos obvinil z toho, že kazí mládež a zavádí démonské bohy. Šlo par excellence o hanebnou pomluvu překrucující to, co Sókratés dělal: jeho odkaz na daimonion varující před špatnými kroky byl v dějinách prvním pokusem pojmově zachytit svědomí a jeho roli v lidském životě; mládež pak „kazil“ tím, že ji vychovával ke kritickému myšlení.

Na Sókratově příběhu je poučné to, co s touto pomluvou udělal – postavil se jí čelem. Při procesu si vzal slovo a s důvtipem i vtípem sobě vlastním se tvářil v tvář hrozící smrti celému sboru mocných politiků vysmál. Dokonce ještě i po dvou a půl tisících roků srší jeho řeč humorem a já se přiznám k tomu, že se vždycky znovu při jejím čtení skvěle bavím. Tím, že ho politici popravili, ovšem zdaleka nedosáhli toho, aby jeho styl myšlení zanikl. Dokonce přesně naopak. Natož že by něco takového dokázala pomluva. Pomluva bývá zlá a škodlivá: škodí ovšem nakonec hlavně tomu, kdo ji šíří. ■

jasná – jde o šíření nepravdivého údaje s cílem pomlouvanému uškodit. Tento fenomén je trestným činem, který postihují právní řády na celém světě. Zvláštní kapitola v nich je vždy věnována pomluvám využívajícím média. Napišu-li o někom nepravdu do novin, mohu se vystavit trestnímu stíhání. Autor pomluvy je jejím zveřejněním znám, proto může být stíhán.

Někdy je ovšem pomluva nebezpečnější, není-li proprána médiem. To proto, že je téměř nezjistitelné, kdo je jejím autorem. Pomluva se může rychle dostat na veřejnost a stane se z ní fáma. To je metoda, kterou používají různé politické síly – vypustí armádu pomlouváčů s nějakou nepravdou a její šíření hospodským způsobem

vykoná své. Pomluva i fáma jsou často nástroji manipulace. A pole působnosti těchto metod se nalézá ve všech vrstvách společnosti.

Profesor Robin Dunbar, psycholog a antropolog, ve své knize Pochlebování, pomluvy a vývoj jazyka píše, že dvě třetiny všech rozhovorů obsahují klepy o společných známých či postavách veřejného života. Ustálený názor o tom, že ženy se tomuto sportu věnují více než muži, je podle Dunbara mylný. Všichni, bez ohledu na pohlaví, si rádi zapomlouváme či rozšiřujeme zaslechnuté pomluvy bez toho, abychom posuzovali zdroj získaných informací, jejich důvěryhodnost (neslyšeli jsme pomluvu náhodou od nepřítele pomlouvaného?) a už vůbec ne jejich

pravdivost. Nechceme-li přímo uškodit terči pomluv, pomlouváme proto, abychom se distancovali od kritizovaného chování či názorů a dali tak najevo, jak jsme my sami morálně silní. Využíváme tedy stínu, vrhnutého na někoho z naší blízkosti, abychom se my sami dostali do lepšího světla.

Pomluvy se šíří jako peří ve větru – rychle a bez cesty zpět. Toho mnozí umějí využít. Vypustí nějakou nejasnou informaci, třeba o tom, jaké mají styky s mocnými v tom kterém společenském okruhu. Záhy se kolem nich vytvoří jakýsi ochranný krunýř, který jim dovolí dělat to, co jiní ze stejné komunity nesmí nebo by si nedovolili. A jsme zase u manipulace. Funguje zcela bezpečně. Zkuste ještě dodat kouzelnou větičku –

nikomu to prosím neřkej – a máte naprostou jistotu, že se nepravdivá zpráva dostane do oběhu „rychlostí blesku“. Znáám jednu paní, o níž se traduje, že je milenkou jednoho vlivného muže. To jí dovoluje zabývat se nesmyslnou a nákladnou činností v jedné společnosti. Žádný z jejích nadřazených nenašel dosud odvahu ji vyhodit.

Na závěr si dovoluji citát od Marka Twaina. Přesně vystihuje fenomén pomluvy i jeho následky: „Váš nepřítel i přítel spolupracují, aby ranili vaše srdce: jeden vás pomlouvá a druhý vám ty pomluvy donáší.“ ■

Diskuse o emocích a pomluvě pokračuje na webových stránkách www.sanquis.cz. Tam také naleznete plná znění všech příspěvků.